BIBLIOTEKARZ PODLASKI
3/2020 (XLVIII)
<https://doi.org/10.36770/bp.539>
ISSN 1640-7806 (druk) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Jarosław Ławski*

Uniwersytet w Białymstoku

<https://orcid.org/0000-0002-1167-5041>

Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Polacy w Odessie”, Odessa, 10-11 września 2018 roku. Sprawozdanie

International Scientific Conference “Poles in Odessa”,

Odessa, 10-11 September 2018. A report

Rok 2020 okazał się wyjątkowo pechowy dla życia naukowego nie tylko w Polsce, lecz praktycznie na całym świecie. Za sprawą pandemii koronawirusa odwołano niemalże wszystkie znaczne konferencje naukowe, sympozja, kongresy, wykłady gościnne. Wprawdzie niektóre z sesji przeprowadzono w formule online, na ekranach komputerów, ale ich uczestnicy mieli szansę, by osobiście doświadczyć przejmującej różnicy między żywym doświadczeniem międzyludzkiego spotkania w realnej czasoprzetrzeni kulturowo określonego miejsca a „spotkaniem” zapośredniczonym w ekranowej *quasi*-realności.

Z tym większą nostalgią i przyjemnością przychodzi mi zdać sprawę z wydarzenia, które odbyło się późnym latem 2018 roku w urzekającej rzeczywistości ukraińskiej Odessy. Dopisała pogoda, nie zakłóciły obrad napięte, zewnętrzne, dookolne warunki historyczne (wojna w Donbasie).

* Jarosław Ławski – prof. dr hab., kierownik Katedry Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku. Autor wielu książek, m.in. *Mickiewicz – Mit – Historia. Studia* (Białystok 2010); *Milosz: „Kroniki” istnienia. Sylwy* (Białystok 2014).

Inauguracja obrad Konferencji w Muzeum Literatury w Odessie.

Od lewej siedzą: Pani Alena Jaworska, śp. prof. Ievgen Chernoiwaneko, Prorektor Uniwersytetu w Odessie prof. Wadym M. Chmarski, przemawia prof. Natalia Maliutina, prof. Jarosław Ławski. W pierwszym rzędzie: prof. Anna Janicka

W tej sytuacji możliwe było przeprowadzenie: IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu „Odessa i Morze Czarne. Polsko-ukraińskie związki kulturowe”¹. Odbývająca się w dniach 10-11 września 2018 roku w Odessie w Muzeum Literatury Konferencja poświęcona była zagadnieniu: „Polacy w Odessie i na ukraińskim wybrzeżu Morza Czarnego. Historia – dziedzictwo – współistnienie wielokulturowej wspólnoty miasta”.

Sesję zorganizowały: Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy, Odeski Uniwersytet Państwowy im. Ilji Miecznikowa (Katedra Literatury Ukraińskiej z Wydziału Filologicznego), Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” z Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku, Muzeum Literatury w Odessie i Dział Naukowy Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego. Głównymi organizatorami sesji byli prof. Jarosław Ławski (Uniwersytet w Białymstoku) i prof. Natalia Maliutina (Uniwersytet Odeski i Uniwersytet w Białymstoku). Wkład w organizację imprezy włożyli: śp. prof. Ievgen Chernoiwanenko

¹ Dotychczas wydano następujące monografie pokonferencyjne: *Odessa w literaturach słowiańskich. Studia*, red. J. Ławski, N. Maliutina, Białystok – Odessa 2016; *Odessa i Morze Czarne jako przestrzeń literacka*, red. J. Ławski, N. Maliutina, Białystok – Odessa 2018; *Odessa, muzyka, literatura. Ukraińsko-polski transfer kulturowy. Studia*, red. N. Maliutina, W. Biegluk-Leś, idea i układ J. Ławski, Białystok – Odessa 2019.

Widok Złotej Sali w Pałacu Księcia Gagarina,
siedzibie Muzeum Literatury w Odessie

(Dziekan Wydziału Filologicznego uczelni z Odessy)², dyrektor Tatiana Liptuga (odesskie Muzeum Literatury) i dyrektor Jolanta Gadek (Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego). W czasie sesji – w której wzięło udział 40 badaczy z Polski i Ukrainy – podjęto następujące zagadnienia badawcze:

- Dzieje osadnictwa Polaków w Odessie od 1794 roku po współczesność.
- Literatura, sztuka, architektura jako świadectwa obecności Polaków w wielokulturowym i wieloreligijnym świecie odeskim.
- Polacy na ukraińskim wybrzeżu Morza Czarnego: historia, świadectwa, zapisy.
- Mit Odessy w kulturze polskiej.
- Polacy w Odessie oczyma Ukraińców, Rosjan, Francuzów i innych narodowości zamieszkujących miasto.
- Inne narodowości w Odessie i ich relacje wzajemne.
- Morze jako element mitu odeskiego w doświadczeniach społeczności polskiej w Odessie.
- Wkład Polaków w gospodarkę Odessy.

² Pan Dziekan Ievgen Chernoiwanenko (ur. 1952) zmarł 11 stycznia 2021 roku w Odessie. Jest kolejną ofiarą Covid-19.

Przyjęcie w galerii Muzeum Literatury,
pierwszy od prawej dr Marcin Bajko (UwB, Białystok) w rozmowie
z dr. Pawłem Wojciechowskim (UwB, Białystok)

- Polacy w Liceum Richelieu oraz na Uniwersytecie im. Ilji Miecznikowa.
- Historia i losy Polaków w Odessie i nad Morzem Czarnym.
- Kościół rzymsko-katolicki i jego dzieje w Odessie.
- Działalność kulturalna i naukowa Polaków we współczesnej Odessie.
- Wielonarodowa Odessa z perspektywy innych kultur europejskich i poza-europejskich.

Obrady Konferencji odbywały się w samym sercu Odessy – w Muzeum Literatury. W Złotej Sali Pałacu Gagarina zainaugurowano wystąpieniami śp. prof. Ievgena Chernoivaneki, Dziekana Wydziału Filologicznego Odeskiego Narodowego Uniwersytetu im. Ilji Miecznikowa, prof. Natalii Maliutiny – komparatystki pracującej w Odessie i Białymstoku, prof. Jarosława Ławskiego, kierującego Katedrą Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” UwB, Pani Jolanty Gadek, dyrektor Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego i Pani Tatiany Liptugi, dyrektor Muzeum Literatury w Odessie, które już po raz kolejny gościło polsko-ukraińską imprezę naukową.

Rozpoczęte 10 IX o godz. 10.00 obrady kontynuowane były 11 IX od godz. 10.00 do 12.00. Pierwszego, poniedziałkowego dnia obrad po ośmiu referatach sesji plenarnej obradowano w III sekcjach: *W orbicie wiecznych powrotów:*

Obrady w sekcji: występuje mgr Alena Jaworska,
obrandy prowadzi: doc. Irajda Tombułatowa (Odessa)

Adam Mickiewicz oraz polscy pisarze w Odessie XIX – początku XX wieku (I); Polska kultura oraz historyczne i współczesne oblicza Odessy: interakcje (II); Odessa oczyma Polaków w literaturze non-fiction (III). We wtorek 11 IX wysłuchano znów aż ośmiu wystąpień (co trochę przeciągnęło obrady), po których rozpoczął się „program kulturalny”: zwiedzanie Odessy, obiad, przejażdżka morską statkiem „Hadżibej”. Należy wydobyć z uznaniem znakomitą atmosferę spotkania: życzliwą, radosną.

Dialogiczny, pokojowy charakter sesji w Odessie o Polakach wydobył w swym wystąpieniu prof. Jerzy Nikitorowicz³, były rektor Uniwersytetu w Białymstoku (przebywający w Odessie z Małżonką), skupiając się na *Edukacji międzykulturowej w kreowaniu paradygmatu współistnienia kultur* (10 IX, 10.30). Z kolei prof. Dariusz Rott (UŚ, Katowice) zainaugurował sesję wystąpieniem „*Wszyscy mi to w Odessie opowiadają*”. *Obraz miasta we współczesnym polskim reportażu literackim* (szczególnie było to wystąpienie o autokreacjach Ziemowita Szczeka)⁴. Problematyki żydowskiej, jak zawsze,

³ Por. J. Nikitorowicz, *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi, Ukrainy wobec integracji europejskiej*, Białystok 2000.

⁴ Z. Szczek, *Tatuaż z Tryzubem*, Czarne 2015.

Obrady w sekcji: występuje mgr Irena Szewczenko (UwB, Białystok), obrady prowadzą: doc. dr Iryna Necztałuk (Odessa) i dr Paweł Wojciechowski (UwB, Białystok)

dotyczyło wystąpienie prof. Lucyny Aleksandrowicz-Pędich (SWPS, Warszawa), amerykańskiej, mówiącej na temat: *Europejskie ramy tożsamościowe żydowskiego narratora w odeskiej powieści Zeewa Żabotyńskiego „Piatero”*.

Intrygująco z kolei dla polskich badaczy romantyzmu zabrzmiały tezy wystąpienia odeskiego rusycysty, doc. dr. Artura Malinowskiego *Adam Mickiewicz w Odessie: poeta na zesłaniu, który nie stał się europejskim dandysem (o pragnieniu wolności i sonetach polskiego romantyka)*. Dr hab. Anna Janicka, prof. UwB przypomniła postać drogiej odeskim Polakom nauczycielki języka polskiego i reanimatorki tutejszego teatru amatorskiego Agnieszki Barbary Cichockiej (1967–2015), przedwcześnie zmarłej entuzjastki Odessy i odesytów, w prelekcji *Summa i fragment. O książce Agnieszki Barbary Cichockiej „Odessa inspiracją Polaków”*⁵. Ukraińiec pracujący w Poznaniu (UAM), prof. Jarosław Poliszczuk, autor najnowszej, ukraińskiej monografii

⁵ Książka miała dwa wydania: A. B. Cichocka, *Odessa inspiracją Polaków*, Odessa 2016. Wydanie 2: Poznań 2017.

Wystąpienie na obradach plenarnych
prof. Jerzego Nikitorowicza (UwB, Białystok)

literackiej, ogólnokulturowej Odessy⁶, podjął temat fundamentalny: *Świadomość pogranicza: esej o tożsamości Odessy*⁷. Z kolei dr hab. Violetta Wróblewska, prof. UMK rozprawiała nader interesująco o *Morzu Czarnym w duchach ukraińskich w przekładzie Jana Mirosława Kasjana*.

Nie da się streścić bodaj części wystąpień z bogatego *Programu*, dostępnego już dziś w bibliotekach polskich⁸. W sesji wzięło udział 40 badaczy, w tym 20 z Polski (z Białegostoku, Katowic, Warszawy, Opola, Rzeszowa, Torunia, Gdańska, Poznania, Krakowa, Wrocławia, Elku). Godzien odnotowania jest

⁶ J. Poliszczuk, *Frontirna identičnist: Odessa XX stolittia*, Duh i litera 2019.

⁷ Odessa, jej tożsamość budzą coraz większe zainteresowanie w ostatnim czasie. Zob. Ch. King, *Odessa. Geniusz i śmierć w mieście snów*, przeł. H. Pustuła-Lewicka, Wołowiec 2016; J. Juszkiewicz, *Odessa w literaturze polskiej lat 1804–1843. Szkice*, Białystok 2020; P. Herlihy, *Odessa. A History 1794–1914*, Cambridge – Massachusetts 1986; P. Herlihy, *Odessa Recollected. The Port and the People*, Harvard 2019.

⁸ *Program* Konferencji miał charakter dwujęzyczny. Część pierwsza (s. 1–12) był w całości w języku ukraińskim, część druga (s. 13–24) po polsku. Program opr. N. Maliutina i J. Ławski, współpraca red. K. Rutkowski, I. Neczytałuk, skład K. Zaniewski, Białystok 2018. Druk: Wydawnictwo „Prymat”, Mariusz Śliwowski.

tak liczny udział badaczy ukraińskich występujących z tematami polskimi. Badacze nade wszystko z Odessy, ale też Równego i Kijowa.

Jak zwykle w takich razach, ważne wydarzenie obserwowane było przez przedstawicieli Związku Polaków na Ukrainie, jego Oddziału im. Adama Mickiewicza w Odessie (którzy przyjęli polską delegację w siedzibie Związku), Konsulat RP w Odessie (który przysłał swych anonimowych przedstawicieli na inaugurację) oraz władze Uniwersytetu Odeskiego (JM Rektor prof. Igor Kowal wysłał swego przedstawiciela na inaugurację). Sesję zgodnie uznano za sukces naukowy i towarzyski⁹.

Nie byłoby go bez aktywnego wsparcia osób, którym chciałbym złożyć szczególne wyrazy podziękowania: Pani prof. Natalii Maliutiny – *spiritus movens* polsko-ukraińskich spotkań naukowych, przygotowującej zawsze doskonale grunt pod spotkanie, jego logistykę; jej męża, Pana Iwana Morara, wspomagającego organizacyjnie Konferencję; śp. Pana Dziekana prof. Ievgena Chernoiwanenko z Małżonką, którzy byli wielkimi orędownikami tych sesji; Pani dyr. Tatiany Liptugi, godzącej się każdorazowo użyć gościny w Muzeum Literatury, i Pani Aleny Jaworskiej, pracownicy Muzeum Literatury, otaczającej badaczy polskich czułą, bezinteresowną opieką; Pana doc. dr. Artura Malinowskiego, czuwającego nad polską delegacją; Pani doc. dr. Oksany Szupty-Wiazowskiej z Katedry Ukrainistyki, szczerze wspierającej ideę spotkań, na których nieodmiennie prezentuje ukraiński punkt widzenia na odeskie sprawy; wreszcie Pani doc. dr. Iryny Neczitaluk, badaczki współtworzącej wraz z nami odeskie monografie, i Pani prof. Walentyny Musij, wytrawnej znawczyni rosyjskich dziejów kultury miasta. Wszystkim Państwu winniśmy gorące: dziękujemy!

W 2019 roku badacze obradowali w Białymstoku, gdzie przybyła liczna delegacja uczonych z Odessy¹⁰. Zaplanowaną na 2020 rok sesję w Odessie – o mieście-kobiecie i twórczych kobietach w jego przestrzeni – musieliśmy od-

⁹ Sesja miał też interesujący aspekt towarzyski, niektórzy jej uczestnicy, jak Kazimierz Bogusz z żoną Moniką, przybyli do Odessy z małżonkami. Inni z kolei uczestnicy przygotowali się szczegółowo do zwiedzania określonych miejsc (jak prof. Lucyna Aleksandrowicz-Pędich wędrująca śladami Żydów odeskich).

¹⁰ Zob. T. Szewczenko, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Mit Odessy w kulturze światowej. Teksty – media – wyobrażenia”*, Białystok, 24-25 IX 2019 roku. Sprawozdanie, „Bibliotekarz Podlaski” 4/2019.

wołać z powodu pandemii, przenieść na rok następny. Ironia losu! Pozostają wspomnienia o wydarzeniu tak niepowtarzalnie serdecznym, miłym, jak Konferencja „Polacy w Odessie”, Odessa, 10-11 września 2018 r. Wydanie monografii *Polacy w Odessie. Studia interdyscyplinarne* zaplanowano na początek roku 2021 w Naukowej Serii Wydawniczej „Colloquia Orientalia Bialostocensia” jako kolejny tom białostockich *Studiów odeskich*.